
DOBOZY BORBÁLA
„MINDENT BACHNAK KÖSZÖNHETEK...”*
Emlékezés Zuzana Růžickovára

Zuzana Růžicková (frankvogl.com)

2017 szeptember 27-én, 91. életévében eltávozott közülünk a 20. század második felének egyik legjelentősebb előadóművésze, a csembaló nagyasszonya, a cseh származású Zuzana Růžicková.

Rendkívüli asszony volt: igazi fenomén. Egész élete – annak minden borzalmával és szépségével – bámulatra méltó. A plzeni játékbolt jómódú tulajdonosa egyetlen lányának privilegizált gyermekkorra, a holocaust túlélése, majd a világra szóló karrier egy akkoriban még ismeretlen hangszeren – saját szavaival élve –, csak nagyon sok csodával volt lehetséges.

Három év koncentrációs tábor után betegen, tönkrement kezekkel hazatérve, mindenki lebeszélte korábbi ígéretes zenei tanulmányai folytatásáról. Nem adta fel. Napi 12 órát gyakorolt, és két év alatt négy év anyagát elvégezve, felvételt nyert a prágai Zeneakadémia zongora tanszakára. Legendás akaratereje már ekkor meg nyilvánult: a végsőkéig kell harcolni, akár a rossz sors ellen is. Ehhez számára J. S. Bach zenéje jelentette a kimeríthetetlen erőforrást. Amikor egyik lágerből a másikba vitték, mintegy talizmánként, az e-moll Angol szvit fejből lekottázott Sarabande-részletét szorongatta a kezében. Elmondása szerint hazatérése után sokáig nem találta meg a lelki egyensúlyát, amelyhez végül szeretett zeneszerzője segítette hozzá. „Bach ismerte a legnagyobb fájdalmat és a legnagyobb örömet. Azt tanítja: az embernek mély kétségbeesésében is hinnie kell, hogy szenvedésének van valamilyen értelme. Minden hangjából ez árad,

ezért olyan erőt adó a zenéje... Bach műveinek előadása közben valahogy jelen van az Isten.”

1

Sarabande
from English Suite No. 5 in E minor

Johann Sebastian Bach
BWV 810

* The staccato indications are in the source manuscript.

Copyright © 2009 by G. Schirmer, Inc. (ASCAP), New York, NY
International Copyright Secured. All Rights Reserved.
Warning: Unauthorized reproduction of this publication is
prohibited by Federal law and subject to criminal prosecution.

(A kottakép forrása: (sheetmusicdirect.us)

Amikor 1948-ban Csehszlovákia kommunista állam lett, Zuzana Růžicková először „rossz vicc”-nek nevezte, hogy egyik diktatúrából a másikba került... Néhány évvel a Zeneakadémia elvégzése után, hogy minél hitelesebben tolmácsolhassa Bach kompozícióit, a zongoráról áttért a csembalóra, amelyet abban az időben még senki sem ismert. Megmosolyogták, amikor csembalókoncertet akart adni. A cseh zenei élet akkori vezetői e hangszert „feudális, klerikális, elit”, jelzőkkel illették, vagyis nemkívánatosnak tartották, ő azonban fanatikusan harcolt annak egyenjogúságáért. Lankadatlan energiával próbálta meggyőzni a koncertszervezőket, hogy segítsék törekvését: Wanda Landowskához hasonlóan (akit legfőbb művészi példaképének tartott), hangversenyein „pedagógiai célzattal” gyakran játszotta el ugyanazt a művet

először zongorán, majd csembalón. Rendíthetetlenül hitt önmagában és célja elérésében. A nagy áttörést végül az 1956-os év hozta meg számára: a müncheni Bach-verseny győzelme egyszerre elindította nemzetközi karrierjét, megnyitotta előtte öt kontinens koncerttermeinek kapuit.

A hangversenyek, turnék mellett a világ jelentős lemezcégeinél sorra készítette felvételeit: a legelismertebb és máig egyedülálló teljesítménye Bach összes csembalóra készült művének megjelentetése. Ennek legnagyobb részét 1965 és 1974 között a francia Erato cégnél vette fel, amely később kibővítve a Supraphonnál is megjelent, 35 LP-n. Számtalan lemezen rögzítette a csembalóirodalom más fontos szerzőinek műveit is, akik között kiemelt helyet foglalt el szívében Domenico Scarlatti.

Zuzana Růžicková a koncertezéssel párhuzamosan mindig tanított, de a prágai Zeneakadémián – a budapestihez hasonlóan – sokáig csak posztgraduális vagy mellékszakon lehetett csembalót tanulni. Először a pozsonyi Zeneművészeti Főiskolán létesítettek számára főtanszakot, ahol évekig egy asszisztens segítségével működött. Ott kezdtem el én is felsőfokú tanulmányaimat, a korabeli Csehszlovákiába, mint „baráti” országba kapott állami ösztöndíjjal. Egy évre rá azután a cseh fővárosban is beindult az önálló tanszak, amelyre ő átvett engem, így lehettem én az első, aki nála a prágai Zeneakadémián csembaloművészi diplomát szerzett.

Dobozy Borbála mellett Zuzana Růžičková és férje, Viktor Kalabis (1923-2006) cseh zeneszerző (Dobozy Borbála családi archívumából, 1982)

Utazásaitól, elfoglaltságaitól függően, általában heti rendszerességgel találkoztunk. Nagyszerű, lelkesítő évek következtek. Lényének kisugárzása, fanatizmusa nagy hatással volt mindnyájunkra. Éjjel-nappal gyakoroltam, hogy minél több anyagot végezhessek nála. Gyakran mondta: „Nem elég a tehetség és szorgalom, megszállottnak kell lenni!” A három nyelven magas szinten beszélő, nagykultúrájú művész személyes megnyilvánulásaiban tartózkodó, valójában kiismerhetetlen volt. Mindazonáltal, a tanszaki vagy más koncertek utáni „kocsmázások” alkalmával közelebb kerültünk hozzá. Ezek az együttlétek a mai napig élénken élnek bennem. Ilyenkor többnyire velünk volt férje is, a jeles zeneszerző, Viktor Kalabis. Zuzana asszony egyik cigarettáról a másikra gyújtva – mely szokását élete végéig megtartotta –, néhány pohár bor mellett, kifogyhatatlanul anekdotázott. Sokszor órákon át mesélte megpróbáltatásokban és nagy elismerésekben, sikerekben egyaránt gazdag életének hol megrendítő, hol – gyakran neves pályatársakhoz kötődő – mulatságos történeteit, amelyeken maga is szívből nevetett. Jellegzetes, szarkasztikus humorával kifigurázott ostoba embereket, pártfunkcionáriusokat is, akikkel a múltban hadakozni kényszerült. Tudtuk, hogy a kommunizmus korábbi éveiben sok kellemetlenségben volt része. Férje, 1968-as szerepe miatt, hosszú ideig nem utazhatott külföldre, mígnem a hatalom megenyhült... Emlékszem, egyszer huncut mosollyal fogadott az órán: „Voltam tegnap tanszéki értekezleten, ahol

azt kérdezték tőlem: az a Dobozyová zenéből mindig jeles, de a politikai tárgyakkól miért nem szerepel jobban? Mondtam nekik, hogy szegényke nyelvi nehézségekkel küszködik... Borbála, megkérem, hogy ne beszéljen olyan jól csehül, mert a végén még nekem lesz ebből bajom!” – kuncogott.

Megszámlálhatatlanul sok mesterkurzust tartott a világ legkülönbözőbb pontjain és rendszeresen adott elő olyan nagyhírű intézményekben, mint a Bostoni Egyetem, a Londoni Királyi Akadémia, vagy a Baseli Schola Cantorum. A budapesti közönség is jól ismerhette őt, hiszen évtizedeken át a magyar zenei élet állandó vendége volt. Kiváló szakmai és baráti kapcsolatokat ápolt kiemelkedő művészekkel, mindenekelőtt Sebestyén Jánossal. Az ő révén került azután több magyar csembalista is – elsőként Horváth Anikó – tanítványi kapcsolatba vele. Nagysikerű kurzusai a budapesti Zeneakadémián gazdag inspirációforrást jelentettek egy sor fiatal muzsikusz számára.

Zuzana Růžicková élen járt a 20. századi csembalórepertoár népszerűsítésében, felvételeken való megörökítésében is. Különleges, karizmatikus művész volt. Elmélyült, találékony a zenei gondolatok megformálásában, a modern hangszeren való regisztrálás nagy mestere. Briliáns technikája, virtuozitása magával ragadó, szenvedélyes előadasmódjának csupán eszköze volt, sohasem öncélú. Igazi hangszerének a 20. századi építésű csembalót tekintette, azon tudta elképzeléseit a legjobban megvalósítani, magát a legárnyaltabban kifejezni. Amikor az autentikus játékról kérdezték, így válaszolt: „Nehéz autentikus előadásról beszélni, ha nincsenek korabeli felvételek. Emellett azt sem tudjuk, hogy a harmincéves Bach autentikus-e a hatvanéves Bach számára? Bizonyos, hogy a mindenkori előadó személyétől függően változott a korabeli interpretáció is. Az autentikus kifejezést már elhagytuk, inkább historikus tanításról beszélünk. Egy előadónak egyébként ilyen alapon kellene értelmeznie mindent, amit játszik, legyen az bármely kor bármely darabja. Szükséges az ismeretek elsajátítása azzal kapcsolatban, hogy milyen lehetett a korabeli interpretáció, és abból kell az inspirációt meríteni... Az én felfogásommal magamat leginkább a korabeli közeg megőrzése mellett is a modern eszközöket használók táborába sorolnám. A modern csembaló, modern eszközök, modern terem szintézisének híve vagyok.”

Zuzana Růžicková és férje, Viktor Kalabis ([János Sebestyén](#))

Utolsó koncertjét 2006-ban, 79 éves korában adta, utána soha többé nem nyúlt hangszeréhez: „Fájdalmas volt, nagyon fájdalmas...” – emlékezett vissza. Abban az évben hunyt el férje is. Az ő emlékére létrehozta a Viktor Kalabis Alapítványt, azt követően pedig elsősorban a zeneszerző életművének, hagyatékának gondozásával foglalkozott. Életének utolsó tíz évében, hozzá méltó hősiességgel és nagy lelkierevel harcolt súlyos betegsége ellen. Azért továbbra is aktívan részt vett fontos zenei grémiumok munkájában, így például a Prágai Tavasz örökös tiszteletbeli alelnöke maradt. 2012-ben Růžicková asszony ajánlására meghívást kaptam a Fesztivál keretén belül megrendezett nemzetközi csembalóverseny zsűrijébe, amelyen ő már – bár végig jelen volt – a háttérben maradt.

Dobozy Borbála mellett Zuzana Růžicková és Roman Bělou, a Prágai Tavasz igazgatója (Dobozy Borbála családi archívumából, 2012)

Amikor a 90. születésnapja előtti évben meglátogattam, átadtam Georg Anton Bendával és a cseh zenetörténettel foglalkozó disszertációm neki ajánlott cseh nyelvű fordítását. Ezzel „kézzel foghatóan” is kifejezhettem hálámat és köszönetemet a felejthetetlenül szép és tartalmas prágai évekért. Nagyon örült a könyvnek. Akkor említette, hogy egy koncertet szerveznek a köszöntésére és szeretné, ha azon én is játszanék... A prágai Zeneakadémia zsúfolásig megtelt Martinů-termében a megható jubileumi ünnepségre éppen születésnapján, 2017 január 14-én került sor. Erre az alkalomra, méltó ajándékként, a Warner Music cég egy 20 CD-ből álló sorozaton újra megjelentette az általa felvett összes Bach-csembalóművet.

Zuzana Růžicková számtalan elismerésben részesült hazájában és külföldön egyaránt. Ezek közül a legfontosabbak: négyszer ítéltek oda neki Párizsban a Grand Prix du Disque de l'Académie Charles Cros-Díjat, megkapta a francia „Művészet és Irodalom Lovagja” címet, a Diapason d'Or-Díjat, nemkülönben a Supraphonnál a Platinalemez-Díjat is, amely 300.000 eladott példányszámot jelentett. Az idén alapított Classic Prague Awards magas kitüntetést elsőként ő vehette át a cseh államelnöktől, a kultuszminiszter pedig, ugyancsak a születésnapjára, „A Cseh Kultúra Nagyasszonya” címet adományozta neki.

Nehéz manapság elképzelni, mit jelenthetett a „hőskorban”, a múlt század 50-es, 60-as éveiben egy elfelejtett hangszert a nagy ellenállással szemben ismét elfogadtatni és a zenei élet vérkeringésébe visszahozni. Zuzana Růžicková személye, akadályokat nem ismerő, fáradhatatlan művészi és pedagógusi tevékenysége nagymértékben elősegítette a csembaló reneszánszát, népszerűségét, nemcsak hazájában, hanem szerte a világon.

2011-ben Aachenben ezekkel a szavakkal vette át a IV. Károly-díjat: „Azt teszem, ami nélkül nem tudnék élni. S ha ez másoknak is tetszik, akkor a díjat örömmel fogadom...”

*Első megjelenés: 2017/11. szám, a Kiadó szíves engedélyével

FÜGGELÉK

Zuzana Růžicková YouTube-felvételeiből:

[Zuzana Růžicková In Memoriam \(14. 01.1927 - 27. 09.2017\) - YouTube \(6:43\)](#)

J.S.Bach Concerto in D major BWV 1054, 2. Adagio Zuzana Růžicková, Harpsichord Prague Chamber Soloists Václav Neumann, Conductor Rec.: 1966 at Prague Rudolfinum

[Zuzana Ruzickova plays JS Bach - YouTube \(2:27:12\)](#)

BWV 894,900,902a,904,924-931,937,939,940,994,933-936,938,941-943,944,955,958,959,963,993,819,819a,821,841-843,814a,844,818a,818.

Dobozy Borbála Parlandóban megjelent közelmúltbeli munkája:

[Dobozy Borbála: Georg Anton Benda és csembalószonátái – Előszó; Bevezetés; I. A cseh barokk zene történeti előzményei \(Magyar Kultúra Könyv, Zene és népművészeti webáruház\) \(2014\) \(pdf\) \(Parlando 2017/5.\)](#)